

GÁLL ERNŐ

A FORRADALMÁR, AZ ESZMÉNY ÉS A VALÓSÁG

Az egyéni s a közösségi lét nagy fordulón, a forradalmi, illetve a megtorpanást kifejező válságok idején újra és újra elemi erővel tör felszínre a kérdés, amely búvópatakként többnyire csak a mélyben munkál: mi végre élünk, mit keresünk és mit keressünk a Földön. Az élet értelmének (gyakran kínzó) problémájával biológiai létünk hullámvölgyében vagy kiemelkedő csúcsein szembesítjük magunkat. Az emberiség történelmének nincs ugyan immanens értelme (még kevésbé valamilyen természetfölötti hatalomtól meghatározott finalitása), a népek, osztályok és nemzetek sorsát azonban bizonyos — többé-kevésbé tudatosított — célok elérésére összpontosított cselekvés alakítja. Persze, az egyének is célokat tűznek ki maguk elé, legyenek azok megvalósíthatók vagy bizonyuljanak utóbb légváraknak, az individuuum önmegvalósítása és a társadalom haladása pedig elképzelhetetlen eszmények nélkül. Az egyéni s a közösségi lét értelmének, céljának és eszményeinek feszegetése elválaszthatatlan egymástól, noha az összhang közöttük nem mindig szükségszerűen adott.

Ciklikusnak minősíthető a törekvés e kérdések megválaszolására abból a szempontból is, hogy nem csupán a megfogalmazók igyekezete változik a különböző történelmi periódusokban, de az a társadalmi közeg sem egyformán érzékeny irántuk, amelynek reagálnia kell mind a kérdésekre, mind a feleletekre. E médium nyilván már egyedeinek a munkamegosztásban elfoglalt helye, a termelési eszközökhöz és a hatalomhoz való viszonya szerint sem lehet egységes. A maradi, a reakciós társadalmi erők és szellemi képviselőik például természetszerűen idegenednek minden olyan kérdésfeltevéstől, amely kételkedést fejez ki a hagyományos, az uralmukat szolgáló eszményekkel szemben és az értékek átértékelésének jegyében új célok, új eszmények kijelölését sürgeti. A modern fogyasztó társadalom tényleges eszménynélküliségével összhangban, a neopozitivismus — mint ismeretes — ál-problémának tekinti az élet értelmét. A bürokratikus, technokrata körök számára viszont a hatékonyság képviseli a legfőbb értéket. A régi normák felbomlásának idején, át-

menetileg érzéketlenség jelentkezhet az illúziókat vesztő tömegekben is. A csömör ideig-óráig erősebbnek mutakozhat az új célok megfogalmazását követő igénynél. Helmuth Schelsky „kétkedő nemzedék”-e az ötvenes évek nyugati társadalmában éppen ezt a közömbösséget fejezte ki apolitikus magatartásával és mindenfajta ideológiát elutasító tudatával. A társadalom dinamizmusa és szükségletei előbb-utóbb eloszlatták azonban a kiábrándultság légkörét; a búvópatak áttöri az érdektelenség falait. A társadalomban feszülő ellentétek hatására mozgásba jön a problémamentesnek tűnő, Csipkerózsika-álmát alvó közvélemény, amelyet nonkonformista gondolkodók, lázadók és forradalmárok ébresztgetnek. Nyugtalanító hangjuk ösztönzésére megindul a válaszkeresés a régi s mégis új kérdésekre: mi az emberhez méltó élet? Melyik a boldogsághoz vezető út? Hol található az az életforma, amely megfelel a modern embernek?

A mozgás, az erjedés gyakran csak a tiltakozásig, a régi értékek elutasításáig jut el. Mintha a tagadás lenne az egyetlen lehetséges válasz. Kísérletek születnek olyan kis-közösségek létrehozására, amelyek a társadalom peremén, valamilyen „ellen-társadalom” sejtjeiként máris gyakorlatba próbálják ültetni új élet- és közösségmodelljeiket. Híveik kivonulnak a társadalomból, foglyaivá válva annak a hiedelemnek, hogy az egész társadalom forradalmi átstrukturálása nélkül, mintegy tagadva annak szükségességét, megtalálhatják az üdvözülés titkát. A régi illúziók s az utánuk eluralkodó közömbösség helyét elfoglaló új hiedelmek, pótmegoldások és menekülések azonban rendszerint tiszavirágéletűek. A forradalom eszméje főnixként kezdi bontogatni szárnyait, s azok, akik értelmet akarnak adni életüknek, hogy egy eszmény jegyében valósítsák meg önmagukat az elodázhatatlan társadalmi átalakulás cselekvő részesiként, a forradalmi eszmények felé fordulnak. Az 1968-as franciaországi események jelezték: a forradalmi mozgalom dagálya újra emelkedőben van Nyugaton, abban a társadalomban, amelyet élesedő belső ellentmondások gyengítenek, s amelynek szembe kell néznie haragvó ifjaival, írástudóinak tiltakozásaival, új harci lendületet nyert munkásságával, a fel lángoló nemzeti-regionális konfliktusokkal, s nem utolsósorban a harmadik világ nélkülöző tömegeivel.

A forradalmi metamorfózis nyilván nem zárult le, nem torpanhat meg a szocializmust építő országokban sem. A hatalom megragadása, a termelőeszközök tőkés magántulajdonának megszüntetése, az iparosításban elért jelentős sikerek csupán szakaszai ennek a haladó erők sarkallta, ellentmondásos folyamatnak — az egyre mélyülő demokratizmus és humanizáció jegyében. A társadalmi viszonyok ilyen jellegű tökéletesítése, a művelődés s az erkölcs forradalmasítása a nagy, távlatos cél megközelítését, az ember megváltoztatását mozdítja elő. *A forradalom eszménye az ember forradalmát szolgálja, az emberét, aki viszont a forradalom eszményében találhatja meg — antropológiai meghatározottságának tudatosításával — élete értelmét.*

A pascali gondolat hősi-tragikus továbbértelmezését találjuk Sinkó Ervinnél: „Az emberi szellem kiváltsága, hogy alkotó — ez ugyan nem véd meg a személye megszűnésétől, de érdemes és nagyszerű dac, az egyetlen, amit az ember — ha végső fokon hasztalanul is, de épp ezért az emberi méltóságnak dicséretére — szembeszegezhet a megsemmisítő, a »lerontó halállal«...“ Nos, ebben a kiváltságban, a tág értelemben vett alkotásban bontakozik ki főként az érteimes élet, amelynek kialakítása viszont csak valamilyen haladó eszmény vonzásában lehetséges. Tragikusnak s egyben hősinek érezzük ezt a víziót az emberről, aki tudja, hogy halandó, ám ez a felismerés nem kergeti önpusztításba, s nem taszítja a *carpe diem* jellegével igazolt menekülésbe. Az istenek halálára rádőbbsent, s ettől traumatizált embernek nincs más — hozzá méltó — választása, mint szembe nézni a Semmivel és sajátos párbeszédbe bocsátkozni a teljes bizonyossággal bekövetkező halálával, illetve a világgal, amely nélküle is létezni fog (Milan Machovec), hogy véges földi pályafutásán kifejtthesse összes képességeit — önmaga s a világ szüntelen alakításában. Ez az együttélés a halállal — paradox módon — nagy energiaforrássá válhat az egyén számára. Arra ösztökélheti, hogy cselekvő koegzisztenciát hozzon létre most már a világgal (Leszek Kolakowsky), egy tartalmas, intenzív, élet vállalása során. Ez az élet valóban tragikus és hősi. Nem ígér olcsó, szokványos boldogságot, ám ha egy nagy emberi eszmény, a forradalom eszméje vezérli, minden nehézség, minden megpróbáltatás és áldozat ellenére sok nemes elégtétellel kecsegtet.

Nyilvánvaló, hogy egy ilyen élet csak az egyén szabad választásának, szuverén döntésének a következménye lehet. Senki sem adhat rajtunk kívül értelmet életünknek, még ha az eszmény, amelynek ezzel a döntéssel elkötelezzük magunkat, s a választásunkkal magunkévá fogadott értékek, nem (kizárólag) a mi, hanem főként elődeink vagy kortársaink alkotásai. Alkotó lehet azonban magatartásunk, s alkotónak kell lennie viszonyulásunknak ezekhez az eszményekhez, célokhoz és értékekhez. Egyéni, alkotó jellegét kölcsönözhetünk a tettek, amellyel életbe ültetjük őket, s a kötelező bírálatnak, amellyel az eszményt egybevetjük a valósággal, hogy szakadatlanul ellenőrizzük a kor igényei szerint. Csúpan az eszménynek, a cselekvésnek s a bírálatnak ez a totalitása, ez a szerves egysége töltheti el az embert azzal a bizonyossággal, hogy együttélése a világgal valóban aktív jellegű, hogy életének valóban értelme van a hiteles önmegvalósítás és Énjének kiteljesítése irányában.

A közösségi eszmény jegyében alakított értelmes élet természetesen nem mentes a kockázattól. Nem is valósítható meg anélkül, hogy szembebesítenők magunkat a választott úton fenyegető lehetséges csalódásokkal, vagy konfliktusokkal. Ez a szembebesítés is hősi jellegéhez tartozik. És realizmusához.

A valóság-érzéknek kell figyelmeztetnie a forradalmárt arra, hogy eszménye, noha a valóságból fakad és kifejezi a fejlődés tendenciáit, mindig csak modell marad; sohasem válhat maradéktalanul új valósággá. A forradalmárt ugyancsak valóság-hűsége óvhatja meg attól, hogy szemelől tévessze a realitás bonyolult, összetett mivoltát és azt, hogy a cselekvő történelemalakításban, a tudatos valóságformálásban józanul kell számolnia az idő tényezőjével. A valós időérzék, a jelen s a jövő távlatának minden sürgető vágytól mentes, tárgyilagos felmérése védi őt meg attól,

hogy megrövidítve a történelmi perspektívát, a keserű csalódás áldozatává válják. Az újkor forradalmainak eddigi tapasztalata azonban mintha arra utalna, hogy ezt a veszélyt még nem sikerült elkerülni. Vajon a forradalom drámájának valamilyen törvényszerűségével állunk szemben?

Marx kifejtette annak idején, s nyilván bizott abban, hogy a proletárforradalmak „állandóan bírálják önmagukat, folyton megszakítják saját menetüket, visszatérnek a látszólag már elvégzetthez, hogy megint újból elkezdjék, kegyetlen alaposággal gúnyolják első kísérleteik felemaságait, gyengéit és gyatraságait...” (Marx—Engels: *Válogatott Művek*. Budapest, 1963, I. 260.). Tudjuk, a klasszikusoknak sem sikerült teljesen mentesülniük attól, hogy néhány jóslatukat az idő megcáfolja. A proletárforradalmak marxi jellemzése azonban változatlanul megőrizte érvényét. Nem a ténymegállapítás, hanem az igény síkján. E követelmény tiszteletbentartása ígér biztosítékot annak elkerülésére, hogy a régi társadalom túlfűtött szenvedélyektől áthatott abszolút tagadása ne okozzon tragikus megrázkódtatást az új társadalom építésének prózai szakaszában. A hétköznapok pátosztalan világában a forradalmárnak ugyanis rá kell döbennie arra, hogy a régi nem tűnik el oly gyorsan és oly gyökeresen, mint ahogy a *Sturm und Drang* szakaszában hitte, az új pedig szintén nem győzedelmeskedik azzal az egyértelműséggel, amellyel azt messianisztikus reményei sugallták.

A kiábrándultság, amely legtöbbször az eszmény és valóság azonosításából, az átalakulás folyamatos jellegének fel nem ismeréséből származik — rossz tanácsadó. Múltba fordulásra, a „hősi korszak” nosztalgikus visszakívánására készlet, vagy távlatnélküli, fásult napi aprómunkába fullaszt. A meghasonlottság lelki táptalaja lehet mind a pálfordulásnak, mind a kalandor álradikálizmusnak. Az illúzió-vesztés sokszor cinizmust szül, ám termékeny önbírálat forrásává is válhat. Az irracionális várakozások összeomlása — gyakran a tiltakozás és a felháborodás érzelmi töltésével — kathartikus következményekkel járhat — az életidegen eszmények lebontása révén. A forradalmár szenvedélyes elkötelezettségének nem szabad fanatizmussá torzulnia, amely mindig hajlamos arra, hogy egy fetiszált jövő nevében elhanyagolja a jelent, s az elidegenedett eszményre hivatkozva alkalmasnak találjon bármilyen eszközt. Vannak történelmi pillanatok, amikor a forradalmárnak le kell mondania szakmai hivatásáról, alkotó terveinek megvalósításáról, szereteteiről, az élet sok öröméről, szabadságáról, sőt — ha kell — életéről. A forradalmár-lét elkerülhetetlenül áldozatos, de nem szükségszerűen aszkétikus. Hűség és bizalom az ügy iránt legfőbb erényei közé tartozik, ám nem sajátja — a lényegében kritikai fogantatású — forradalmisággal összeegyeztethetetlen vakhit. Szüksége van elvi következetességre, de óvakodnia kell attól a türelmetlenségtől, amely megtiltaná neki a dolgos hétköznapok szerényebb értékeinek, tiszta örömeinek méltánylását és megfosztaná a szellemi érzékenységnek, a rugalmasságnak, s a nyitottságnak a mai világban oly nélkülözhetetlen kvalitásaitól. A nagy közösségi eszmény mozgósítja legjobb képességeit, de ne hagyja magát bezárni egy szűk szemlélet és egyoldalú életforma kalodájába.

Nem szabad nem elől téveszteni — átmeneti vereségek vagy visszavonulások idején sem — a kitűzött célt, s az utat bevilágító eszményt. A politikai cselekvéshez tartozó megalkuvások hatására ne válják elv-

telen „reálpolitikussá“, viszont ne feledkezzék meg arról sem, hogy magának az útnak, a forradalmi küzdelemnek, az alkalmazott eszközöknek is megvan a maguk értéke és funkciója, nem utolsó sorban éppen az eszmény, a cél menetközben történő alakításának újrafogalmazásában. Gondoljon a marxi tanításra: „A kommunizmus szemünkben nem *állapot*, amelyet létre kell hozni, nem *eszmény*, amelyhez a valóságnak hozzá kell igazodnia. Mi kommunizmusnak a *valóságos* mozgalmat nevezzük, amely a mai állapotot megszünteti“ (*Marx, Engels Művei*, Budapest, 1960. III. 35). A cél és eszköz dialektikájának tudatosításával kell ráébrednie, hogy a holnapi cél nem függetleníthető a ma felhasznált eszközök következményeitől, a hozzá vezető út minden állomása pedig tényleges megvalósulását jelenti. Az eszközök minősége — akarva nem akarva — meghatározó tényezőként szerepet játszik a cél etikumában. A humánus cél tehát kizárja a vele ellentétes módszerek alkalmazását. Éppen ezért az eszköz s a cél felé segítő út humánumának gondja a mai forradalmár erkölcsi felelősségének döntő kritériuma.

*

Életünknek értelmet adva, nekünk kell eszményeinket megválasztanunk. Ez a nehéz feladat rizikót rejt magában. Sehol sincs biztosíték arra, hogy az eszmény, amely mellett elkötelezzük magunkat, megvalósulása során nem okoz majd tragédiákat személyes életünkben és nem taszít esetleg súlyos konfliktusokba másokkal vagy lelkiismeretünkkel. A kockázatot azonban vállalnunk kell. Döntésünkkel ugyanis önmagunkat határozzuk meg. Opciónkkal (s ebbe belefoglaljuk az eszmény korrigálásának követelményét) olyan útra lépünk, amely ha nem is vezet biztos sikerhez, azzal az elégtétellel szolgál, hogy a küzdelem egyben az önmagunkhoz, a törekvéseinknek, álmainknak megfelelő eszményhez való hűséget fejezi ki.

A forradalom eszményének szentelt élet azonban kiváltképpen közösséget tételez fel. Ennek az eszménynek a közösség a lételeme. Lényegénél fogva kizárja az egocentrizmust. Az eszményben önmagára lelő egyén csak a kollektívában találja meg azokat az erőforrásokat, amelyekből a harchoz szükséges energiát meríti. Az elvtársi szolidaritás melegsége az akadályok legyőzésére ösztönöz. A közös ügy megkövetelte azonosulás pedig kitarásra sarkall az áldozatok vállalásában. A forradalmár nem érzi nyugónak az élet-halál küzdelemben levő közösség szigorú fegyelmét. A nemzetközi munkásmozgalom, pártunk mártírjainak utolsó üzenetei örök időkre szóló megrázó, felemelő dokumentumok a homo humanusért folyó harc erkölcsi értékéről. Az önkéntes és szinte maradéktalan integráció biztonságot árasztó bensőségében nem érzékeljük frusztrációnak, ha háttérbe kell szorítanunk egyéni érdekeinket és vágyainkat. A vezetők iránt táplált bizalom és odaadás légkörében nem féltjük egyéniségünket attól, hogy olyan akciókban veszünk részt, amelyeknek nem ismerjük minden indítékát vagy következményét. A forradalmi élcsapat annak a *humanizáló* közösségnek az eszményi példája, amely — Márkus Mária és Hegedűs András szerint — főként azzal segíti tagjai személyiségének fejlődését, hogy az emberi nem lényege kibontakoztatásának irányában valósítja meg az egyén partikularitásának meghaladását (*Közösség és individuuum*, Kortárs, 1970. 12).

A forradalmár és a közösség viszonya persze nincs híján problémáknak. A maga történelmi pályáján ellentétekhez is vezethet. Konfliktusokat szülhet és nem mentes ama veszélytől sem, hogy — bizonyos körülmények között — már nem kedvez az autentikus személyiségnek.

A történelmi tapasztalatok alapján számolnunk kell azzal, hogy a csoportszolidaritás követelménye öncélúvá válhat, s eltávolodva eredeti szerepétől, nem szolgálja már hatékonyan az ügyet, a forradalmár személyiségére pedig — a manipuláció közvetítésével és konformizmusra készítetve — rombolólag hat. Ezért oly döntő a forradalmár és a közösség viszonyának alakulásában a demokrácia érvényesülése. Ez a viszony ugyanis csak a nyíltság és őszinteség éltető közegében marad összhangban a szocialista humanizmus eszményével. Ezért köszöntjük és támogatjuk szívvel-lélekkel pártunk törekvését a demokratizmus elmélyítésére, a szabad vitaszellem, a tényleges participáció meghonosítására. E politika következetes alkalmazásában látjuk annak a garanciáját, hogy a haladó célokat szolgáló közösség megőrzi lényegi rendeltetését: előmozdítja az új körülmények között is tagjainak fejlődését a teljes ember, a sokoldalú, autonóm személyiség irányában. Az ember sohasem lehet eszköz, hisz éppen ő képviseli a célt, amelyet viszont csak a humanizáló közösség segítségével érhetünk el. A forradalmi mozgalom történetében voltak és lehetségesek olyan szakaszok, amikor az egyén fenntartás nélküli azonosulása a csoportfegyelem igényeivel azzal a következménnyel jár, hogy szinte maradéktalanul feloldódik egy sajátos, mintegy a közösséget képviselő Én-fölötti énben. Ez a jelenség — átmeneti jelleggel — bizonyos lendületet kölcsönözhet a célirányos cselekvésnek, ám azzal a veszéllyel fenyeget, hogy pusztá funkcióvá zsugorítja a személyiséget, akinek pedig mindig meg kell őriznie — éppen a cselekvés tartós hatékonysága és etikuma végett — kezdeményezőkézségét. Meg kell továbbá óvnia és ki kell bontakoztatnia egyedi jellegét. *Az egyszери s eredeti individuум párbeszéde azzal a forradalmi közösséggel, amellyel szerves (noha ellentmondásos) egységben küzd, sarkallja az eszmény felé közeledő „hosszú menetelést“.*

*

A forradalmak szakaszait jellemezve, Rudi Supek eredeti nézetet fejt ki. Szerinte minden forradalom a prométheuszi szakasszal kezdődik, amelyet a nagy eszmények uralnak, s a romantikussal zárul. Az utóbbiban viszont az autentikus személyiség kerül a központba (*Die ethischen Widersprüche revolutionärer Existenz, a Revolutionäre Praxis* című kötetből, Freiburg, 1969, 220—222). Supek szakaszosítása nyilván nem a tudományosság szigorú ismérvei szerint fogalmazódott meg. A periódusok sorrendje nem kötelező jellegű, s nincs közöttük merev határvonal. E szakaszok, akárcsak az ideáltípusok a nem vegytiszta képleteként jelentkeznek, hanem csak sarkítva fejezik ki a különböző előtérbe nyomuló tendenciákat.

Az eszményközpontúság például nem zárja ki a személyiségnek kedvező feltételek megteremtését. A prométheuszi eszmény mindig is ösztönzőnek bizonyult az önmagát s a társadalmat szüntelenül alakító ember számára. A tüzlopó titán nevével fémjelzett szakasz jelentése nem veszi

el tehát érvényét, a romantikussal pedig nem zárulhat le a befejezést nem ismerő forradalom.

E folyamatban a forradalmár is változik. Nem módosulhat azonban alapvető viszonyulása a világhoz. A forradalmár sohasem tekintheti véglegesnek, főkéletesnek az adott helyzetet, főtörekvése ezért mindig a haladást gátló akadályok eltávolítására irányul. Ebben a magatartásban is jelentkezik ama erénye, amely arra készítette Che Guevarát, hogy a forradalmiságot az emberi létezés mód legmagasabb fokának tekintse.

Che Guevara víziójában és példája szerint a harcos élete semmit sem jelent a forradalomhoz képest; a forradalmárnak győznie kell vagy meghalnia. A nagy dél-amerikai forradalmár mártíriumával bizonyította, hogy eszmény és tett elszakíthatatlan egységet alkotott számára. Ő valóban „elégett abban a szolgálatban, mely csak a halállal ér véget.“ Láthattuk, a szembesítés a halállal origója lehet az eszmény jegyében zajló életnek. A forradalmárnak késznek is kell lennie arra, hogy — szükség esetén — életét áldozza. A guevarai modell azonban — minden felemelő erkölcsi jelentése ellenére — nem az egyedül lehetséges, mint ahogyan a gerillaharcot abszolutizáló felfogása sem bizonyult egyetemesen alkalmazhatónak. Még hősi vállalkozásának sikere esetén sem. A mai világban, amelyben a forradalom feltételei más és más ritmusban — különböző gazdaságtörténelmi, politikai, földrajzi és egyéb tényezőktől meghatározottan — eltérő körülmények között érnek be, nincs, nem is lehetséges mindenütt kötelező erővel érvényes képlete a forradalomnak és képviselőinek.

A forradalmár különben sem mentes a belső konfliktustól, és dilemmáktól. Régis Debray (aki Che Guevarát „szent“-nek tartja), úgy látja, hogy a mai forradalmárnak meg kell küzdenie azokkal a konfliktusokkal és dilemmákkal, amelyek a világ ellentmondásos jellegéből, a győztes forradalom után kialakult új helyzetből fakadnak. Debrayt börtönnaplójában kiváltképpen a forradalmiság és a kompromisszumok viszonya foglalkoztatta (*Les Temps Modernes*, 1970. 6). Mi viszont — érthető módon — főként az új társadalom építőjének dilemmái iránt vagyunk érzékenyek. Miként lehet forradalmárnak maradni a hatalom birtokában, az építés hétköznapjaiban? Hogyan törhetünk utat a jövő felé, anélkül, hogy elhanyagolnók a jelen szükségleteit? Mit tegyen a forradalmár, hogy ne váljék bürokratává és ne korrumpálódjék a sok kísértés közepette? Elkerülheti-e és hogyan azokat a helyzeteket, amelyekben a pozitív eredményekre irányuló cselekvés — azonos értékskála szerint — negatív következményekhez is vezethet?

E kérdésekre és dilemmákra nehezen lehetne általános, minden esetben alkalmazható feleleteket adni. Moralizáló jellegű kívánalmak megfogalmazása sem nyújt kielégítő megoldást. A forradalmár nincs birtokában annak a panacea universalisnak, amely kiségi őt összes konfliktusaiból. A válasznak, a döntésnek egyéninek kell lennie — a konkrét helyzetben, az adott konfliktus hely- és idő megszabta körülményei között.

A világban végbemenő forradalmi folyamatok nagyfokú differenciáltsága újító elemzést sürget a mai erőviszonyokkal és a holnap fejleményekkel számoló stratégia és taktika kidolgozására. E globális stratégiai tervnek számolnia kell természetesen a korszerű forradalmiság ismérveit és követelményeit összefoglaló modellekkel. A hivatásos forradalmárnak, a tudatosságot képviselő élcsapat tagjának hagyományos képlete

mellett, sok más — e típus elemeit tartalmazó, de attól eltérő vonásokkal is rendelkező — modellről tudunk, amelyek különböző harci módszereket, magatartásokat sugallnak (a forradalmár, aki úgy mozog a tömegben, mint „hal a vízben“; a gerilla; a „reménytelen“ peremrétegek lázadását katalizáló harcos, és így tovább).

A különböző koordináták között kialakult meghatározások nyilván nem csupán viszonylagosak, de vitathatók is. Századunk utolsó évtizedeinek, a tudományos-műszaki forradalomnak és a nagy tömegmozgalmak sajátosságainak követelményei azonban nem teszik kérdésessé az eszmény nélkülözhetetlen, ösztönző szerepét. A huszadik század alkotó marxizmusának szellemében fogant eszmény pedig azt is igényli a személyiségét, önálló véleményét érvényesítő forradalmártól, hogy ne szakadjon el az *itt és most*, a hétköznapok, a nemzeti—nemzetiségi hovatartozás a modern ember egész átalakuló életformájának követelményeitől.

Számunkra, a Román Kommunista Párt politikája biztosítja e magatartás elvi alapjait és gyakorlati megvalósításának irányvonalát.

Mattis Teutsch János
tuszrajza